

יש מספיק לכולם

הפעילים של "פרויקט ונוס" חוזים עולם של שפע שבו אוטומציה מבטלת כמעט את כל העבודות, וכל צורכי האזרחים ניתנים חינם. אפשר לקרוא להם חולמים או סוציאליסטים, אבל כדאי גם להקשיב לביקורת שלהם על המערכת הכלכלית הקיימת

מאת מאור הוימן

90

שנה חלפו מאז שהמדען המטורף רוטוואנג מהסרט העתידי "מטורף פוליס" המציא רובוט כדי שיחליף יצור אנושי, וכל בני העיר התקוממו עליו והרגו אותו, אך נראה כי גם כיום רבים שותפים לח"ש הגדול שביטא הבמאי והתסריטאי פריץ לאנג בסרט ההוא - שמא יקומו המכונות על יוצריהן. נכון, אף אחד לא קם בבוקר בחרדה מפני פיטוריו והחלפתו ברובוט. אבל האם אנחנו שאננים מדי? הרי התהליך הזה כבר כאן. אולי במקום לחשוש מפני עתיד ללא עבודה, עלינו דווקא לקבל בברכה את השינויים שיביא עמו. כך טוענים אנשי "פרויקט ונוס", תנועה חברתית הקוראת לבחינה מחודשת של המערכות החברתיות, ולעדכון בהתאם לידע שנצבר מאז הקמתן. "אנחנו עובדים כיום עם מערכות כלכליות וחברתיות בנות יותר מ-200 שנה - כמו קפיטליזם, דמוקרטיה ומשפט בריטי. אבל ב-200 השנים הללו הידע האנושי הכפיל את עצמו פי עשרה, ואילו את המערכות הללו בקושי עדכנו", מסביר יונתן גן מוה, דובר התנועה בישראל.

אחד הרעיונות הבסיסיים של התנועה הוא מעבר מכלכלת מחסור, שנהוגה כיום ברוב העיר לם, לכלכלת שפע. גן מור מסביר את הרעיון כך: "אילו ירד עכשיו גשם של זהב בחוץ, כולם היו רצים ואוספים את הזהב. אבל אם הגשם היה נמשך שלוש שנים, אנשים היו מטאטאים את הזהב מהבתים - הוא היה חסר ערך. המצב הראשון הוא מחסור, והשני הוא שפע. במצב של שפע, למוצרים אין ערך כספי ואי-אפשר לייצר מהם רווח. כיום, אמצעי הייצור מאפשרים לייצר בכמות כזו שהמוצרים יהיו כמו הזהב - כלומר, ניתן להגיע לשפע כמעט בכל תחום. אבל המערכת הכלכלית הנוכחית מבזבזת משאבים רבים וגורמת לזיהום רב."

מייסד התנועה, ז'ק פרסקו, היה מעצב תעשייתי ועיתון שהגדיר את עצמו "מהנדס חבר" תי'. הוא נולד בניו יורק ב-1916, ובמשבר הכלכלי של 1929 היה נער צעיר. הוא ראה אנשים שעומדים בתור ללחם ולעבודה, ומצד שני מפעלים ריקים וחנויות עם מוצרים שלא קורנים אותם. "זה גרם לו להבין שמשוהו לא עובד", מספר גן מוה. "יש אנשים, יש מוצרים, יש אמ"צעי ייצור - אבל אין כסף. זה הביא אותו לחשוב לעומק ולפתח את המערכת של פרויקט

ונוס, של כלכלה מבוססת משאבים. מהי כלכלה מבוססת משאבים?

"זו התנהלות כלכלית שמייצגת מעבר מחשבתי ממצב שבו נדמה לנו שבונים דברים באמצעות כסף, למצב שבו אנו מבינים שבשביל לבנות ולייצר כל דבר - נדרשים משאבים וידע טכנולוגי. גם אם אין לי שקל אחד בנמצא, אוכל לבנות שולחן; אבל אם אני על הירח, ואין לי משאבים, אך יש לי מזוודה עם מיליון דולר - לא אוכל לבנות שולחן."

פרסקו הפיץ את רעיונותיו באמצעות סרטים, ספרים והרצאות, וגם הקים מודלים לעיר העתידנית שחווה במרכז פרויקט ונוס שבנה בפלורידה. "בשנות ה-80 נבנו שם עשרה מבנים על אדמה וולה יחסית", מספר גן מוה. "יש שם דגמים של מבני מגורים, תחבורה וחקלאות בעיר העתידית. לקחו אזור נידח וריק, והפכו אותו לג'ונגל יפהפה. בנו הכל בתקציב נמוך מאוד, בלי אנשי מקצוע. פעם בשבוע עורכים שם סיורים. פרסקו עשה את הסיורים בעצמו עד מותו במאי האחרון, בגיל 101."

איך זה הגיע לישראל?

"ב-2008, בעקבות המשבר הפיננסי, קמו תנועות מחאה רבות בעולם ואו הפרויקט קיבל

מימין ובכיוון השעון: מבנה כיפתי במרכז פרויקט ונוס בפלורידה; מבנים שבונים את עצמם; דירות שמיצרות במפעל ומתלבשות על בסיס מרכזי; רכבת קטנה שחוסכת מקום; מכונה לחפירת תעלות ללא מגע יד אדם
הדמיות: Jacques Fresco & The Venus Project

לקרוא אותו ולהחזיר אותו, כך יפעלו מרכזי גישה שבהם יסופקו שירותים באמצעים שאינם שייכים לאדם פרטי - אלא לציבור כולו.

הרעיונות הללו עלולים להישמע אוטופיים, אפילו נאיביים, אבל גן מור מדגיש שמאחר ריהם עומדת גם תוכנית סדורה ובת-ביצוע. "השינויים שאנחנו מציעים הם מחשבתיים תחילה, והם צריכים להיעשות כחברה", הוא אומר. "אנו מציעים להתחיל בקריית מחקר קטנה - עיר בת כ־30 אלף תושבים, שבה ייבחו נו מערכות הייצור האוטומטיות, ושירותים לציבור כמו מערכות תחבורה ציבורית וכדומה. ניתן יהיה להזמין לשם מנהיגים מהעולם והם ייחשפו לרעיונות ואולי יקימו ערים כאלה במדינות שלהם - וזה יתפשט משם".

למה לא לפנות לאנשים בעלי אמצעים שיתחילו להתניע שיטה כזאת?

"אנחנו רוצים להניע לאנשים האלה, אבל זה קשה כי אין לנו שרירים או הרבה כסף. לכן אנחנו מנסים להגדיל את הקהילה. אם היא תהיה גדולה יותר וחזקה יותר, גם החוקים ישימו לב אליה. לרוב השינויים החברתיים שקרו ב־150 שנה האחרונות - יציאת השחורים מעבדות, זכויות הנשים, זכויות הילדים, המאבק הלהט"בי - היתה תשתית תרבותית. היו צריכים להכין את הקהל, ליצור קואליציה חברתית. אי-אפשר לשנות לבד".

איך תתקדם האנושות בלי תמריץ כלכלי? למה שבני אדם יפתחו את התחומים שלהם?

"רוב ההמצאות לא נהגו בעבור כסף. אלכ"רט איינשטיין לא המציא את תורת היחסות כדי להרוויח כסף. האחים רייט לא המציאו את המטוס כדי להרוויח כסף. מרטין לותר קינג, מהטמה גנדי, התנועה הפמיניסטית, התנועה הלהט"בית - כל אלה קידמו את הרעיונות שלהם בלי להסתכל על שורת הרווח. בחברה שלנו, ראשי ממשלה, שרי כלכלה ואוצר, מתעסקים רבות בשאלה 'איך נייצר עבודות?'. השאלה צריכה להיות: 'איך נייצר מוצרים ונפיץ אותם בצורה יעילה?'. עבודות היו אמצעי להשגת המטרה בעבר, לפני האוטומציה. אנחנו צריכים לחשוב על כל המושגים האלה מחדש בעקבות כל המידע החדש, והאפשרויות החדשות שנפתחו בפנינו בעידן המודרני". ■

התעשייתית, הבעיה העיקרית של הכלכלה היתה איך לייצר יותר. היה מחסור, מכיוון שכל הייצור היה מבוסס על עבודת כפיים. אבל מאז אמצעי הייצור השתנו ללא היכר. ממצב שבו כמעט כולם עוסקים בחקלאות, עברנו למצב שבו כמעט אף אחד אינו עוסק בחקלאות - ועדיין יש לנו המון תוצרת חקלאית.

"התחלנו לייצר לעצמנו את המחסור, כדי שהמערכת תוכל להמשיך לעבוד. דרך אחת לעשות זאת היא השמדת תוצרת. דרך שנייה היא יצירה מראש של כמות מוגבלת ממוצר. והדרך השלישית היא התיישנות מתוכננת - לייצר מוצר מתכלה, שיגרום לצרכן לשוב לחברו ולצרוך לעתים קרובות יותר".

מה צריך להשתנות?

"אנחנו צריכים מערכת הפעלה אחרת. בתאילנד, לדוגמה, יש שירות כביסה ידני שכובסות מפעילות. אם בעל המכבסה יקנה מכונת כביסה, הוא יפטר אותן. אבל מה קרה בשנות ה־50 כשהתחילו להכניס מכונות כביסה לבתים? לא נפגענו. להפך, אם יש לי מכונת כביסה - אני עובד פחות קשה בבית. פרויקט ונוס מציע מערכת כלכלית שדומה יותר לבית. במקום לפטר את כל הכובסות כי יש מכונה - הן יעבדו פחות".

למה שאנשים יעבדו בעיר העתידי?

"אנחנו מציעים תפישה כוללת שיש בה לא רק כלכלה חדשה - אלא גם חברה חדשה עם ערכים חדשים. למשל, מערכת החינוך צריכה להיות שונה. כיום היא לא מתאימה לרוב הילדים. לפרנסתי, אני מורה פרטי למתמטיקה של תלמידי תיכון, ואני שואל אותם תמיד מה המצויות האהובים עליהם. הם עונים: ספורט, שיעור חופשי והפסקה. כשהיו לי תלמידים בכיתה א', הם היו עונים תשובות מגוונות, כי עוד לא מחקו להם כל רצון ללמוד. אז אולי טבע האדם הוא לרצות ללמוד? אנשים מניחים שטבע האדם הוא להתעצל או לחמוד, אבל זה בעצם טבע המערכת שבה אנו חיים".

בפרויקט ונוס לא חוששים מהאוטומציה בשוק העבודה. "האוטומציה תחליף את כל העבודות הטכניות, ואז לאנשים יהיה יותר פנאי, ויהיו מרכזי מוויקא חינוך, מרכזי תרבות חינוך, מרכזי ספורט חינוך, אוניברסיטה חינוך", אומר גן מור, ומזכיר את המודל הקיים של ספרייה ציבורית: "כפי שבספרייה ניתן לשאול ספר,

הרבה חשיפה. אחרי שהתחלנו לקדם אותו בישראל, קיימנו שיחות עם פרסקו בסקייפ. המיחאה של קיץ 2011 נתנה לנו דחיפה רצינית. צוות הליבה של הפרויקט עבד מאז קשה מאוד כדי להביא את זה לכמה שיותר אוזניים.

"כרגע אנחנו בשלב של הכנסת הרעיונות שלנו לשיח הציבורי. אנחנו מרצים בתיכונים ובמכינות, ובקרוב גם בתנועות נוער. אנחנו מייצרים ומפיצים תוכני וידאו והרצאות. אנחנו גם מתרגמים חומרים כדי שיהיו נגישים יותר לקהל הישראלי. היו לנו סמינרים של יותר מ־20 מפגשים שבהם העמקנו בתכנים".

גן מור, 31, הוא בעל תואר ראשון בכלכלה מאוניברסיטת תל אביב, ולפני שהצטרף לצוות הישראלי של הפרויקט עבד בכמה חברות העוסקות במסחר באג"ח, במטבעות ובסחורות. "ניהלתי תיקים במיליונים, עקבתי אחרי מניות וקראתי עיתונות כלכלית", הוא מספר, ולמרות זאת, לדבריו, לא מצא ביסוס שהניח את דעתו להשערת המחסור, שעליה מושתתת הכלכלה הגלובלית המודרנית - שרצונות האדם הם אינסופיים, ואילו משאבי העולם הם מוגבלים ומתכלים. השערה זו, הוא קובע, אינה משקפת את המציאות הכלכלית הנוכחית: "עד המהפכה